

กิจกรรม Public Lecture ครั้งที่ 1

วันพุธที่ 20 มีนาคม 2567 ณ ห้อง ร.305 คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ดร.กอบชัย ทรงศรีสง่า Senior Program Officer ของ JICA ได้มาบรรยายในกิจกรรม Public Lecture หัวข้อ Aging Society: Japan's Model and JICA's Role in Thailand ซึ่งจัดขึ้นโดยกลุ่ม JDev (Japan's Development Studies Group) คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ได้เห็นถึงความสำคัญของปัญหาสังคมสูงวัยที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมไทย

JICA เป็นหน่วยงานความร่วมมือระหว่างประเทศที่อยู่ภายใต้กระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่น ซึ่งมีบทบาทในการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นทางการ (ODA: Official Development Assistance) ได้แก่ ความช่วยเหลือด้านการเงินและการลงทุน (Finance and Investment) ความร่วมมือทางเทคนิค (Technical Cooperation) และเงินให้เปล่า (Grant Aid) โดยเน้นการให้ความช่วยเหลือในระดับทวิภาคีเป็นหลัก JICA ได้มีบทบาทให้ความช่วยเหลือแก่ไทยตั้งแต่ปี 1954 เป็นต้นมา เพื่อรับมือกับประเด็นปัญหาทางสังคมที่ประเทศรายได้ปานกลาง กำลังเผชิญ เสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างไทยและญี่ปุ่น ไปจนถึงเชื่อมต่อภูมิภาคแม่โขง อาเซียน และไทย เช่น การพัฒนา Eastern Seaboard ซึ่งได้ถูกต่อยอดไปเป็น EEC (Eastern Economic Corridor) ในปัจจุบัน รวมถึงการรับมือกับสังคมผู้สูงอายุที่มีโครงการร่วมมือกับหลายภาคส่วน โดยเฉพาะหน่วยงานท้องถิ่น เช่น โครงการ ณ เทศบาลแสนสุข จังหวัดชลบุรี (2016 - 2024) ซึ่งเป็นโครงการเพื่อการดูแลผู้สูงอายุแบบ Community Based โดยมีการใช้ความรู้จากหลากหลายสาขาวิชา และมีการแลกเปลี่ยนทางวิชาการกันระหว่างมหาวิทยาลัยบูรพา มหาวิทยาลัยซาคุ (Saku University) และ Saku City Office รวมถึงมีโครงการที่กำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบันคือ SMART & STRONG Project ณ เทศบาลบึงบอระเพ็ด จังหวัดปทุมธานี ซึ่งส่งเสริมต้นแบบการสร้างเครือข่ายขององค์กรในระดับส่วนปกครองท้องถิ่น (เทศบาลต่าง ๆ) เพื่อแลกเปลี่ยนกันในการจัดทำบริการและกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุในพื้นที่ โดยมีความร่วมมือจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เทศบาลเมือง Yugawara และ NOGEZAKA-GLOCAL ซึ่งเป็น NGO จากญี่ปุ่น เป็นต้น

ประเด็นสังคมผู้สูงอายุเป็นความท้าทายร่วมระหว่างญี่ปุ่นและไทย เนื่องจากในปัจจุบัน ญี่ปุ่นเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างเข้มข้น (Super-aged society) จำนวนประชากรที่มีอายุมากกว่า 65 ปีขึ้นไปเป็น 28.8 % ของจำนวนประชากรญี่ปุ่นในปี 2021 และไทยได้กลายเป็นสังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ (Aged society) แล้วเช่นกัน จำนวนประชากรที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไปเป็น 19.6 % ของจำนวนประชากรไทยในปี 2021 อายุคาดเฉลี่ยของญี่ปุ่นและไทยอยู่ที่ 84.45 ปี และ 78.72 ปี ตามลำดับ ในขณะที่อัตราการเกิดของญี่ปุ่นและไทยอยู่ในระดับต่ำ อยู่ที่ 1.3 และ 1.331 ตามลำดับ

อีกทั้งโครงสร้างประชากรของไทยและญี่ปุ่นมีลักษณะคล้ายกันคือเป็นพีระมิดฐานแคบ โดยคาดการณ์ว่าประชากรเกิดใหม่ และประชากรวัยหนุ่มสาวจะลดลงอย่างต่อเนื่อง

ผลกระทบที่ญี่ปุ่นเผชิญจากสังคมผู้สูงอายุคือการจัดการการประกันสังคมให้แก่ผู้สูงอายุหลังเกษียณ ประสิทธิภาพของญี่ปุ่นในการรับมือกับปัญหาดังกล่าวนี้นี้ ได้แก่ การที่ภาครัฐต้องแบกรับค่าใช้จ่ายมหาศาล และการขาดแคลนบ้านพักคนชรา จึงมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบระบบการรักษายาบาลจากการให้การรักษแก่ผู้สูงอายุโดยไม่มีค่าใช้จ่าย มาเป็นระบบการร่วมสมทบ (copayments) ร่วมกับระบบประกันตน และได้สนับสนุนการดูแลผู้สูงอายุแบบ in-home care มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้สังคมสูงวัยยังก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงาน ซึ่งนำไปสู่การขยายอายุเกษียณ เป็นต้น

ดังนั้น ปัญหาสังคมผู้สูงอายุจึงมี 2 มิติที่สำคัญที่จะต้องรับมือ ได้แก่ (1) การชะลอความรวดเร็วของการกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุ โดยให้ความสำคัญกับปัญหาอัตราการเกิดที่ต่ำลงอย่างต่อเนื่อง และ (2) การปรับตัวต่อการเป็นสังคมที่มีประชากรสูงอายุเป็นส่วนใหญ่ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบสวัสดิการสุขภาพและสังคม การจัดสรรโครงสร้างพื้นฐานเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้สูงอายุในพื้นที่ต่าง ๆ เป็นต้น อีกทั้งยังต้องให้ความสำคัญกับการร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ เพื่อรับมือกับปัญหาดังกล่าวอย่างรอบด้าน ตั้งแต่ภาครัฐ ชุมชน องค์กรในภาคประชาสังคมไทยและญี่ปุ่น เอกชนไทยและญี่ปุ่น รวมถึงนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยในพื้นที่และญี่ปุ่น

ทางด้านประเทศญี่ปุ่น เมื่อพิจารณาถึงค่าใช้จ่ายและการลงทุนของภาครัฐในประเด็นเด็กและการดูแลบุตร พบว่ายังคงต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของกลุ่มประเทศ OECD มาตั้งแต่ทศวรรษที่ 1980 ในขณะที่ได้ใช้จ่ายไปกับประเด็นผู้สูงอายุมากกว่าการวางแผนครอบครัวถึงหลายเท่าตัว ทำให้ญี่ปุ่นตระหนักถึงผลกระทบของการให้ความสำคัญกับประเด็นการวางแผนครอบครัวที่น้อยเกินไปหรือไม่เพียงพอ จึงได้นำญี่ปุ่นไปสู่ปัญหาสังคมผู้สูงอายุที่รวดเร็วและเข้มข้นซึ่งส่งผลกระทบต่ออย่างกว้างขวางต่อสังคมและโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมากด้วยเช่นกัน

ความร่วมมือของญี่ปุ่นและไทยในประเด็นนี้ ไม่เพียงแต่เป็นการนำประสบการณ์ของญี่ปุ่นมาถ่ายทอดให้กับไทยในเรื่องการรับมือต่อสังคมผู้สูงอายุ แต่เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในประเด็นดังกล่าว ซึ่งมีมิติที่แตกต่างกันของทั้งญี่ปุ่นและไทย อีกทั้งยังมีการส่งเสริมการร่วมมือกัน ไม่เพียงแต่ระหว่างภาครัฐ แต่ยังส่งเสริมการร่วมมือระหว่างภาคส่วนอื่น ๆ เช่น NGOs สถาบันวิชาการ และภาคเอกชนระหว่างไทยและญี่ปุ่นด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ ดร.กอบชัย ผู้ดูแลโครงการความร่วมมือระหว่าง JICA และไทยต่อการรับมือต่อสังคมผู้สูงอายุของ JICA ยังได้เล็งเห็นว่า ปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนสำคัญต่อความสำเร็จของโครงการต่าง ๆ ในการรับมือกับสังคมผู้สูงอายุคือความพร้อมและวิสัยทัศน์ริเริ่มของผู้นำชุมชนในการพัฒนาเพื่อคนในชุมชน ที่จะนำไปสู่ความสามารถของชุมชนในการรับมือกับสังคมผู้สูงอายุได้ด้วยตนเองต่อไป

นอกจากนี้ จากการหารือกันระหว่าง JICA และสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในเดือนตุลาคมเมื่อปีที่แล้ว ทำให้เห็นถึงความเป็นไปได้ของความร่วมมือระหว่างไทยและญี่ปุ่นในการรับมือต่อสังคมผู้สูงอายุในประเด็นการพัฒนาเศรษฐกิจที่ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการเป็นผู้ผลิตทางเศรษฐกิจ (Silver Economy) และประเด็นการจัดทำงบประมาณด้านสังคม ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องติดตามต่อไป